

Georg Trakl – Rozpadání

Když zvony večer vyzvánějí mírem,
let ptáků vidím nad vodou a lesy,
jsou roztaženi jako na procesí,
ve vzduchu mizí podzimkově čírém.

Zahradou chodím s temnotnými zraky,
jasnější osudy jim tiše snuji,
rafije už se sotva posunují.
Za letem ptáků táhnu nad oblaky.

V tom roztrásl mne závan rozpadání.
Kos zalkal na bezlisté sněti.
Psí víno na rzi mříže v rozevlání.

Jak tanec smrti tančily by děti,
tak ve větru se modré astry sklání
kol roubení, jež rozpadá se v smetí.

přeložil Ludvík Kundera

Odkaz na on-line vizualizaci [ZDE](#)

AUTOR, TEXT, INTERPRETACE

Bůh zemřel, zůstala lhostejnost a bezcitnost

Vynikající znalec německého expresionismu Ludvík Kundera je autorem překladu básně německého expresionistického básníka Georga Trakla (1887–1914). Jde o autora, který patří k typickému představiteli básníků na přelomu století a v počátcích století dvacátého. Co se vlastně stalo, co stojí za proměnou vztahu básnického života a světa lidí mimo tento okruh? Odpovědí je celá řada, v našem případě jmenujme jen některé.

Trakl pocházel z rodiny, která mu zdánlivě zajišťovala klid a pevné zázemí, při detailnějším pohledu se ale tato vize zdá být iluzí. Matka ke svému synovi, ale možná i k celé rodině, nedokázala najít láskyplný vztah. Otec byl pracovitý člověk, kterého si mladý básník velmi vážil, na druhou stranu po jeho smrti se ukázalo, že jeho celoživotní podnikatelská práce skončila krachem. K tomu je potřeba připočítat i pro mnohé podivně vášnivý vztah k vlastní sestře Grétě.

Nicméně jsou tu i obecnější otázky. Ta základní pramení z dědictví, které zanechává modernímu člověku i poezii romantismus, a především pak poezie tzv. prokletých básníků. Je to totiž základní otázka intenzity lidského života, otázka poměru mezi emocionálně silným a prožívaným životem a každodenní, opakující se a umrtvující prací. Zejména prokletí básníci, ale po nich též autoři celé řady nových uměleckých směrů cítí, že nově se formující fenomén, měšťák, je velkým nebezpečím pro plnohodnotný duševní, emocionální a v posledku i duchovní život. Způsobů, jak s tímto „nepřítelem“ vstupovat do střetu, je pak celá řada.

V Traklově případě je to pokus tento svět ignorovat: špatný prospěch, praktický nezájem o zajištění budoucnosti, nej-různější typy drog vytvořily u něj hráz proti světu, který odmítal rozumět jeho intenzivním otázkám po podstatě člověka, jeho místu ve světě, jeho právu život prožívat.

To vše pak vygraduje 1. sv. válkou, kde je jako pomocný zdravotník nucen pečovat dlouhé hodiny o stovky raněných a trpících s minimem jakýchkoliv léků či tisících prostředků. Na následky jedné z takových příhod se také předávkuje a umírá, v podstatě v začátku vojenského běsnění.

Báseň *Rozpadání* je v tomto smyslu velmi případná svou atmosférou, zároveň ale ukazuje, že uprostřed temných vizí o nesmyslnosti a zbytečnosti světa, o ztrátě základních kontur, které svět má a nabízí, jsou ještě světliny, které je ovšem stále těžší uvidět a prakticky nemožné je zachovat pro další lidi.

Naše báseň má i klasickou formu, jde o sonet, který se poměrně přesně drží základních pravidel, jak je stanovuje petrarkovská varianta sonetu. I v obrazech je vidět ono napětí, které by mělo být pro sonet typické. Celá obraznost nabízí též příznačnou charakteristiku dané doby i tohoto konkrétního uměleckého směru.

Podzim tu není obdobím dozrávání, ale už jasně časem odumírání, odcházení, zpomaleným okamžikem smrti. Svět už tu nabízí pouze silný emocionální prožitek, prudce a jednoznačně, expresivně vyjádřený, zde konkrétně obrazy ptáků a zejména v posledních dvou trojverších metaforami konce a rozkladu a přirovnáními, která jsou děsivou předzvěstí hrůz světové války. Expresionismus tu skrze svou razantní odvahu vyslovit i to, co se jeví jako nepatřičné, dnes bychom nejspíše řekli nekorektní, se tak se vší silou a hloubkou prožitku zmaru pokouší bojovat za nejzákladnější a poslední znaky lidství.

PRACOVNÍ METODICKÝ LIST

Cíl: Poezie někdy velmi intenzivně reaguje na dobové události, ale stejně tak má v sobě onu jedinečnou schopnost předjímat, vidět dopředu a vyjádřit obavy ještě dříve, než se naplní. To samozřejmě není nic zas až tak magického, básník, je-li hoden toho jména, je zkrátka citlivější na projevy úpadku nebo naopak vzmachu člověka v celém jeho spektru, nejen v otázce vědy a „aristotelovského“ a newtonovského poznání, ale též jeho duševního vývoje. Básně tedy stále stojí na stráži a ptají se, mnohdy bolavě a bolestně, nakolik jde náš pokrok hmotný a technologický ruku v ruce s pokrokem v našem promýšlení a zakoušení lidskosti a humanity.

Báseň je psána formou sonetu. Jak se projevuje na úrovni rytmické, rýmové a strofické?

Rytmus: zde jde o velmi komplikovanou situaci, danou tím, že Trakl používá volný verš s určitým rytmickým schématem, a to nejčastěji střídání verše jambického a trochejského, jenže v češtině vyvolává jamb konotace vznešeného stylu. Proto jsme také zvolili překlad Ludvíka Kundery, který v tomto smyslu našel – podle našeho přesvědčení – ideální řešení v podobě nepravidelně naplňovaného pětistopého jambu, který svou jambickou příslušnost dává najevo především nepřízvučnou první slabikou, takže se dá klidně číst i jako trochej s předrážkou. Verš tak působí na jedné straně přirozeně, na druhé ale na sebe strhává pozornost soustředěnou spíše do hlásek, jejich instrumentace a k vizuálním obrazům básní.

Rým: zde je Trakl přesný, čtyřveršové strofy mají rým obkročný, kdežto obě tercíny dohromady tvoří rým střídavý, čímž se ještě umocňuje myšlenková propojenost a pevná stavba sonetu.

Strofy: první čtyřverší dává ještě tušit kdesi v dálce přítomný klid, je tedy teží – se zvony, které znějí mírem, i s podzimkově čirým světlem. Druhé čtyřverší už ale celou situaci převrátí, ponor do vlastní duše neumožňuje být v klidu ptačího odletu, i když je tu ještě pokus udržet vůlí tento prvotní obraz, v přání alespoň vysnit jim lepší osud, ale čas, téměř nehybný, už je znakem konce a rozpadu.

Obě tercíny pak jsou už jen zhodnocením a smutnou a bolestnou sumou. Takovýto život postrádá smyslu, stává se přítěží a tíhou.

Které obrazy vyvolávají nejintenzivněji pocity zmaru a rozkladu?

Opět jde jen o určitý návod. Domníváme se ovšem, že mají dokonce i svou stupňující propojenost. Nejprve: „V tom roztrásl mne závan rozpadání. / Kos zalkal na bezlisté sněti. / Psí víno na rzi mříže v rozevlání.“ Potom: „Jak tanec smrti tančily by děti, / tak ve větru se modré astry sklání / kol roubení, jež rozpadá se v smetí.“ Nejprve jen závan a náznak, později plačící kos na něčem hnilobném, rez mříže odkazuje opět k rozpadu a rozkladu, děsivý dance macabre dětí, hřbitovní kvítí uvadajících aster až po dům, který se též rozpadá v smetí, tedy nejenže zanikne, ale bude též povždy zapomenut, to je onen děsivý vrchol celé básně.

V čem je jejich síla?

Bude jistě pro každého trochu jiná, ovšem zde je to především otázka barevnosti, tedy obecně metaforičnosti. Ptáci s roztaženými křídly evokují obraz kříže a Krista, mátožné nic je tu zobrazováno pomalu se sunoucími, vlastně nehybnými ručičkami hodin, potom už temná barva smrti v obraz sněti, rozpadajícího se roubení, rzi. Do toho poslední záchvěvy v podobě modré (astry), která už je ale též zlomena, skloněna pod náporem větru, až po jediný pohyblivý obraz, obraz dětí tančících tanec smrti.

Jakými prostředky je ve vizualizaci zobrazena ona rozpolcenost mezi klidem podzimní krajiny a lidským prožíváním světa?

Na jedné straně jsou to klidné záběry krajiny, ať už úvodní obraz stráně v kopcích, haluze či šípku. Proti tomu zrychlený dech a divoký úprk lidský, jako by to byly malé flashbacks do života, které mají zdůraznit onu nesmyslnost světa tak, jak vypadal v Traklově době.

Co znamenají a o čem vypovídají zrychlené „mikropříběhy“ hlavní postavy?

Opět mohou evokovat cokoli, tedy jen jedna z mnoha možností: prudký úprk vzhůru je hledáním, hledáním místa onoho pokoje, které vyvolávají počáteční zvony, běh přes vodu je ještě pořád snahou překonat lidský pád, to je ono přání lepšího osudu ve druhé strofě. Marná snaha vlomit se do kostelních vrat je důkazem marnosti. Jestliže na počátku mohly ještě zvony navozovat iluzi, že alespoň Bůh lyrický subjekt neopustí, zde už je zřejmé, že nikoliv.

Líbí se vám tyto zrychlené záběry? Jsou funkční? Proč?

Zde samozřejmě záleží na tom, nakolik budou studenti ochotni vydat se po dobrodružství básně.